

براہوئی زبان اٹ احوال بطور زبانی صحافت

ناشناس لہری

ایم فل اسکالر، شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

حاجی عبدالطیف بنگلوی

ریسرچ سپروائزر

شبیر احمد شاہوئی

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

Abstract

This research article comprises of the research work on Brahui Hal Ahwal, it is a part of custom, a folk tradition which has been produced between guest and host. The projection of Brahui Hal Ahwal reflects the collectiveness, awareness and a positive activity of tribal code of conduct. This paper shows that structure of this function and narration of special words. The act of this custom is being vanishing today. The facts have been discussed in this paper that how this tradition is losing its grip in our society. The core objective of this paper is to find out the fact that how narrators never tell lie before starting ahwal utterance, usually they solemnly affirm that the shared information is on truth bases. Secondly to show the positive face of our past society that the ratio of rumors was very less than today's era, A case study of Mastung has been included in this paper and the importance of Hal Ahwal has been projected as well.

Key words: Hal Ahwal, tradition, host and guest, chawat na band, sharing information.

دنیا ناتہ ٹی ہر قوم و راج آتا تینا تینا ضابطہ اخلاق، رسوم رواج، تول بش، یا اوفتا نفسیاتی پہلوک اوفتاطب وجغرافیائی حالت آتا وجہ غان جتا جتا مریرہ۔ بلوچ قوم انا ضابطہ اخلاق یا ضابطہ حیات یعنی اونا بے نوشت آ آئین و منشور ہم اونا سوگو آ قبائلی نظام ء، دا قبائلی نظام ٹی اونا مز و نفسیات، تول بش، رسم و رواج، دود ء ثقافت، لچ و میار، زند و مرک، شاد کامی و جنگ جدل یا حال احوال انا تیوی دودی آسر ہال آک ساڑی اوسوگواو۔

بلوچ راج انا آئین و منشور داپانک کہ جنگ انا دوران تینا دشمن ء اول سراٹ ہکل متنگ ء، جنگ نامسخت ء درشان کنگ ء تاکہ اوتینا ہم بیداری و سیونج اٹی مرے، اوہم جنگ اکن تیار مرے، آئین دا ہم پانک کہ اگہ دشمن تو سلاہ اف تو اوڑا جھو کنگ دود ء میارنا برخلاف ء، اگہ دشمن جنگ اٹی بغامس، نڑا یا اونا ٹوپ و دستار ہم تما یا اگہ جنگ ٹی نیاری، سید یا چٹا اس نیام تمے تو جنگ آن پٹوسٹ دوشوئی ء۔ اندن امن و ایمنی ء برجائنگ کن میڑ و مرکہ ناہم گچین آدود ساڑی ء، میڑ و مرکہ نادود آن دا حقیقت پاش مریک کہ بلوچ قوم ناہر قبیلہ ناعزت و احترام بربر ء، اندا میڑ و مرکہ ناوجہ ء کہ بلوچ راج اٹی مدام ہر قبیلہ ناعزت و احترام اسٹ متنگ تون او اونا طاقت نا توازن ہم مدام برقرار ء، اگہ اسہ زوراک او قبیلہ اس نزور او قبیلہ اسے جھوکیک یا اودے تاوان رسیفک تو پگہ نادے ہمو زوراک قبیلہ نزور قبیلہ ناچڈ اے ضرور عزت و شرف تر ساوڑان خیر کنگ ناخواست ء کیک۔ اگہ کہ زوراک قبیلہ تینا مز و سرزوری ناسبب آن میڑ و مرکہ کپک تو تیوی راج نامون آ اوڈو دار ء اوتینا ڈو داری ناسبب آن سیال انا چڈ اے ضرور شرف ایتک۔ کہ گونڈ کہ دا ضابطہ اخلاق اول سرا سے آن اینو ہم سرسوب اوڈا سے اٹ برجائنگ، یقین اٹ داپانگ کینہ کہ اندا نظام نا بدولت داراج و قوم اٹی اسہ قبیلہ اس یا کہ فرد اس دا قبائلی نظام انا آئین و منشور نا خلاف ورزی ء کرے یا اودے رضا پے رضا بے بالا یا اوڑان نمں مس تو، تیوی

راج اوڑان نہ بیرہ سوشل بایکاٹ کیک، یا اودے خلق آن ہمپنگ آ بے وس ہم کیک، بلکہ اگہ اونا جرم ناقابل معافی مس تو اونا دوا بیرہ مرگ ۛ۔ اندن اندا وجہ ۛ کہ بلوچی راج انا دا قبائلی نظام، ضابطہ اخلاق دا آئین و منشور نا اسہ سوگواو بشخ اسے۔

حال احوال نابنا اور دوم

براہوئی زبان نا حال احوال (زبانی صحافت) اٹ دروٹکوی، نزور، پوشکن، یعنی زرد صحافت **Yellow Journalism** ناچو گنجائش اس منتگ کپک۔ دارداٹ زبانی صحافت ناہرا گچین آ اصول آک اگہ اریر تو او بیرہ بلوچ راج اتون ۛ۔

”حال احوال بلوچوں کی سماجی زندگی کی ایک اہم ترین اور کثیر الو درسم ہے، ہر نو وارد جو کسی تویل یا مختصر سفر سے آیا ہو، جس شخص کو جہاں بھی ملے گا اُس سے حال طلب کیا جائے گا، حال کے معنی ہے ”سرگذشت بیان کرنے کے“ حال احوال ایک اہم ثقافتی رسم ہے جو بلوچ قوم تک محدود ہے، اسکے مخصوص آداب ہیں، ہر مسافر اور نو وارد جو کسی بلوچ کے گھر یا اُس کے مہمان خانے میں آئے گا سب سے پہلے حاضرین مجلس اُس کی مزاج پرسی کریں گے۔ مزاج پرسی کا طریقہ کاریہ ہے کہ میر مجلس انفرادی طور پر خوش آمدید کہہ کہہ کر نو وارد کو زچ کرنے کے بجائے، حاضرین مجلس سے کہے گا کہ نو وارد کو خوش آمدید کہا جائے، جس پر تمام حاضرین مجلس یک زبان ہو کر مہمان کو خوش آمدید کہتے ہیں، خوش آمدید کے اس اجتماعی رسم کو بلوچی میں ”دوبردراہی“ کہا جاتا ہے۔ اس تقریب کے بعد مہمان سے سے حال پوچھا جاتا ہے“ (مری، 2013، 163-164)

دا اسہ بھاش او حقیقت اسے کہ بلوچ قوم ہمو قوم انا حیثیت ۛ تخک کہ اونا اسٹ آن زیات پین چندی زبان آکو، بلوچی زبان آن پدا ونا ارٹیکو بھلا انا براہوئی زبان ۛ، ظاہر ۛ کہ قوم اسٹ مس تو رسم و رواج یا تیوی ثقافتی پہلوک ہم اسٹی نا شاہدی ۛ براہ راست ۛ ایتزہ،

ہندن براہوئی حال حوال ٹی مہمان اس کس انا خلق آبریک تو خلق خواجہ اول سراٹ بروک آ
 مہمان تے یا مہمان ۽ تنیا یا تنیا تو لوک آ بندغ تون اوار اسہ وار جوان جوڑ بڑکیک، یا کیرہ
 اسٹ اسٹ آ جوان تین پہ تین بیا بخیر کیرہ، دیر کنگ آں پد خلق خواجہ (کماش) اگہ اوڑ تون
 اونا خلق انا بندغ آک ساڑی او تو او فتا سلاہ ہلیک کہ مہمان یا مہمان تے احوال کبو، تو
 ساڑی مجلس یک زبان مر سہ پارہ ”ہو جی۔۔۔“ اوکان پد بروک آک مہمان، مہمان تے
 آن اسہ سر سجال او کماش اس تینا حوال ۽ سر جی اٹ ایتک، احوال نا ایسری آن پد اسہ وار
 ولد اوڑ بڑ نا سلسلہ اس بناء مر یک، مہمان یا مہمان تا احوال آن گڈ احوال تروک آ خواجہ
 (اگہ اوڑ تو پین سنگت بخد اس) تو تینا سنگت آتے احوال ہلنگ نا ہمووڑ سلاہ ۽ خلک کہ ہمووڑ
 خلق خواجہ احوال تننگ نا سلاہ ۽ تینا سنگت آتے خلک۔ سنگت آتے سلاہ خلنگ آن گڈ تیوی
 سنگت آک یک زبان مر سا پارہ کماش احوال بشخ ۽ نے آ۔ بھلا اُس۔۔! احوال تننگ آ گڈ
 اسہ وار ولد اوڑ بڑ نا چر جوئی اس بر جا مر یک۔

احوال نا اول سراٹ حلفیہ بیان:-

براہوئی زبان اٹ حال و احوال تننگ نا اندازہ ۽ داز بانی حلف نامہ بھاز جوانی
 خلنگ کینہ کہ احوال نا اول سر نا اول نہ بیرہ تینا کاظم نا درانی نا خد انا بھلی و بزرگی نا سو غند ۽
 ہر فک، داز بانی سو غند انا گل آن بھلا مسخت دادے کہ چو صورت اسے ٹی حال احوال ٹی
 دروغ گوئی، بد نیتی، بد گمانی، مفک نہ اودے نیم گڈ لوکننگ نا اجازت ۽۔ براہوئی ٹی اسہ
 متل اسے کہ دروغ انا کسر زو اس گنگ، احوال آک تینا سچائی نا سبب آن تیوی راج ٹی دم
 جٹ تون تالان مریرہ۔

احوال نا بارواٹ نکری حسن خان سما لاڑی ہنکین شیر ناپ کنیتی والا تون براہوئی
 حوال نا بارواٹ ہیٹ وگپ کرسا پانک کہ ”احوال اٹی دروغ تڑنگ اسہ بھلومیار اسے، دا

میارنا پام ۽ تھنگ کن حوال خواجہ غاک احوال نا اول سراٹ تینا کاٹم نادراخی تون اوار
اللہ پاک نا بھلنی نا ہم قسم وسوغند ۽ ہر فیہ، تاکہ احوال ائی کس دروغ تڑنگ ناسوچ ۽ ہم
کنگ کپ“ دودانا وڑاٹ اوکنے احوال کنگ آن مُست دیرا و ناس ناسلہ ۽ خلک، دیر کنگ
آن پدا و ہکل کرے پارے کہ خواجہ دم کشاس۔۔؟ ہکل کریٹ کہ جی او، کنا جی او کنگ
آن پدکنے پارے کہ ایت خیراٹ حوال ۽ تینا۔ ای تینا بنگ نامسخت ۽ بیان کر سا پارٹ
کہ ”احوال خیر ۽ کہ ای اینو بسونٹ کنے براہوئی احوال نا باروٹ معلوم دار کو کہ ناراج ائی
حوال نا انت اہمیت ۽ پین بنتہ نُت خیر۔ تینا احوال آن پدخواست کریٹ کہ ٹکری نم تینا حوال
۽ ایتو، ٹکری تینا احوال ۽ تر سا پارے کہ

” احوال خیر ۽ جاگہ بزرگی ۽ اللہ نا کاٹم نادراخی ۽ ننا اندا علاقہ ٹی تینا میو داری و
ملک وڈ غارتے تون مشغول اُن پین بد بیکاری خدا پیش کتہ نے، تینا اندا اسی ٹی تولوک نمے
رب روشنائی کرے پین بنتہ نُت خیر“ (ٹکری، وخت سہب انا 10 بجہ، 2 اپریل 2016ء)
ٹکری تون حال احوال منگ آن دا اندازہ مس کہ احوال اسے تون حوال اٹ
دروغ گوئی نا چو بنش اس گواپک ایلو دا کہ منہ دے آن پدا اگر پین کس اس ٹکری تون حالی
احوالی مرے تو او تینا احوال ۽ متنگ تون اوار اوار کنا تروک آ احوال ۽ ہم ہمو بروکا مہمان ۽
ایتنگ اونا قبائلی فرض وزمواری وود آتے ٹی شامل ۽ اندن دا احوال آک اسے ایلو آن مچ
مرسا تیوی علاقہ اسکان سچائی اٹ سفر کیرہ۔

حاجی شاہ بیگ شیدا غان احوال آتا تالانی نا پاروٹ سوچ مس تو او تینا اسے واقع
اس بیان کرے پارے کہ ”1970ء اٹ ای او کنا منہ سگت کاس انا واپاری کرینہ تو پچپائی
ٹی کاس نانرخ اسل دڑا تو پچپائی تون تینا کاس تے ہر فین وڈھ اکن درین تاکہ کاسک زیادہ
نرخ کیر، ولے وڈھ انا کاس واپار آتے ہم خبر موس کہ کاس نانرخ اسل دڑا نے، داڑان

دامعلوم مس کہ اسے ایلونا حوال تنگ آن کاس نانرخ انا احوال داکان بھاز مروڈھ یا ایلو تیوی علاقہ غاتیا ہم بھازر زوت سر موس‘۔ (شیدا، وخت دیگرانا 5 بجہ 4 جولائی، 2016ء)

چوٹ نابند آن

احوال ۽ مدام سرجم مروئی ۽ انداوجہ ۽ کہ ناراج اٹی ہر چُنکا بھلا احوال نا اہمیت تینا جاگہ برجائے، احوال ٹی نہ بیرہ دروغ تڑنگ نا گنجائش ارے، بلکہ بدنیتی آن پاناد ہر چُنکا بھلا احوال ۽ احوال نابش جوڑ کرسا ہم تروک آ احوال اٹی بیان کروئی ۽ دنکا سرجم آ احوال ۽ ’چوٹ نابند آن‘ پارہ، ہراٹی تینا سفر، نا احوال تون اواراوار علاقہ نامدوموسم، جنگی صورت حال و ایلو علاقہ غاتا اگہ احوال اس احوال خواجہ ناخف آتمانے ہمو احوال نا تل پہ تل ۽ ہم احوال نابش جوڑ کروئی ۽۔

’’یہاں کے لوگوں میں ایک رواج یہ بھی ہے کہ جب دو آدمی ملتے ہیں سفر میں یا کہیں ایک دوسرے کا حال دریافت کرتے ہیں۔ حال سے مراد وہ خبر ہوتی ہے جو سفر کرنے والے کے گھر سے روانہ ہونے سے پہلے کی ہوں جب ایک شخص کا حال سنا چکتا ہے تو دوسرا حال سنتا ہے، یہ خبر بڑی مفصل ہوتی ہے اس طرح ایک علاقے کی خبر دوسرے علاقے تک پہنچتی رہتی ہیں معلومات کا یہ سلسلہ بہت طویل ہوتا ہے، اس میں عورت اور بیویوں کا ذکر نہیں آتا‘‘ (احمد، 2015، 66-67)۔

یقین اٹ ناراج اٹی احوال آتا اسے سوگواو نیٹ ورک ورک اسے ہرانا تالانی ٹی ہر ورنا، پیرکماش آک دازبانی صحافت ۽ گیراسے آن تینا قبائلی ضابطہ حیات تون ہم گرتچ کرینو۔

احوال ومیار

بلوچ راج اٹی احوال نا اہمیت نا اندازہ ۽ داڑ آن ہم خلنگ کینہ کہ اگہ کس اس کس

اسے نا خلق آکائے تو ہمو خلق خواجہ بروک آامبل ۽ ہزار جی وجان کے اونا جوان وڑاٹ
خزمت وچیٹ ہم کے، ولے اودے احوال کپ تودا نارا ج ٹی دا اسے بھاز بھلو میا راس
گوندینگ اک کہ فلان خواجہ کئے تک اٹی ہتو کئے ہم احوال ہم کتو۔ براہوئی زبان اٹی دا
رداٹ اسے وساہت اس ۽ کہ ”کس اودے احوال ہم کپک پائے ہرا بھلی آ اُچ آسوار مریو“
یعنی کہ کس کس ۽ اہمیت تف اونا راجی و قبائلی حیثیت آن نمں مرے۔ داہم اسے بھلو میا راس
کہ کس اسے احوال تننگ ناوڈ وڈول ہم بھ، دارداٹ براہوئی نا افسانہ ”امن میلہ“ نا
اسے پیرا گراف اس درشان کنگ المی سرپند مریو۔

”میر رودین کئے آن کناہنگ ناویدن ۽ ہر فنگ آن مُست کئے دیروچلم ناسلاہ ۽
خلک داخو بھلو مڑل اسے آن پد ملاسی آن پینارٹسٹ دیرانا خواست ۽ کنگ تون رودین
اسے سُبک اومار اسے ہگل ترسا پارے۔ مہمان بچی دم درختنگ اک درخائن اسے نا
بندوبست ۽ کر۔ گدان اسٹ اس ولے نیامیکو کونٹ گدان ۽ ارا بٹھ اٹی کریس، سُبک آ
مارکونٹ ۽ بڑا کرے دم جٹ اتون مس ناتاس اس پیگن آخائن آن پُرا لیس کناڈو
ٹی تس، خائنک تینا پیگنی آن سوب آن اسے کش اٹی تننگ نا اجازت ۽ تھوسہ ہیچ کامی اٹ
خائن تے تننگ آن پد کناہین و ملاسی تون دم دری ہم کئے آن مول کرے۔

دم کشاس خواجہ۔۔۔! میر رودین کئے آمون ۽ ہڑسا پارے، کنا (جی او میر) کنگ تون
تولوک کچاری آن خواست کرے لشکر خواجہ ۽ احوال کبو، تیوی کچاری او جی۔۔۔ ناتوار ۽
چست کرے، ہاں خواجہ۔۔۔! ایت خیراٹ احوال ۽ تینا میر اسے وار تون کئے آمون ۽
ہڑسا پارے، ای دا خاطر آن ہبکہ مسٹ نہ کئے حوال بریک نہ ای حوال نادو در بیدہ غان
بلداٹ، ای تینا اُست اناہیت ۽ تینا دوی آ ایسٹ تینا نجل آمون تون پاریت میر کئے
حوال تننگ بفق، کئے آ تیوی کچاری نا بٹھدہ کنا نزور آ کوپہ غاتا افسوز نا اسے بھاز بھلو باریم اس

تھا، وڃ۔ ڪن ھو ٻڌو ٿي ڳم ڳار پٿر ۽ ڳوٺاڻ، مير روڊين لشڪرنا ٻڌندو ۽
ڪن ھو ٻڌو ٿي ڳم ڳار پٿر ۽ ڳوٺاڻ، مير روڊين لشڪرنا ٻڌندو ۽
ڪن ھو ٻڌو ٿي ڳم ڳار پٿر ۽ ڳوٺاڻ، مير روڊين لشڪرنا ٻڌندو ۽

دا افسانہ ڳان دا حقيقت عيان مس ڪہ اڳہ ڪس اسے ھو ٻڌو ٿي ڳم ڳار پٿر ۽ ڳوٺاڻ، مير روڊين لشڪرنا ٻڌندو ۽
راجي ميار اس خيال ڪنگ ڪ۔ براھوئي افسانہ ”مرد آتا ٿو ٿي“ ٿي احوال ناز ڪردن برڪ ”
بھلہ ! ملوڪ ايت بوخي راٺ احوال ۽۔۔ غٺ سنگت آڪ نورل ناڪنڌ آھرا۔۔ اوڃن تا
اشارہ ۽ سرپند مس ڪہ سنگت آڪ احوال ۽ ڪن آٻير۔۔ نورل۔۔ ! لمہ جي احوال خير ۽، نن
سنگت آڪ ڪنار ڪن پيش تمان، شڪار نارنداٺ بھاز متمان، انت اس ڊير ڏڏڪ اسر۔۔ ختم
مسر، دير نارنداٺ مش انا ڪنڌ آڪ مون ڪرين ڪہ ڏاڙ ۽ آبادي اس مرو۔۔ ڏاڙ ۽ بسن
آبادي، پين بنه ٿن نما سلام آخير۔ (حسن، 2014ء، 86)

بلوچ راج اٿي شير ڏال آنياڙ ڪ وخت وخت اس نرينه غاتا نه ساڙي منگ آھو
ڪاريم ۽ ڪيرہ ھرا ڪھ لس وڙاٺ برينہ نائے، دا افسانہ ٿي بھلہ احوال ۽ شڪاري تے آن تو ھلڪ،
ولے تينا احوال ۽ تنگ آن بجائے شڪاري تے آن سوال ڪنگ ۽۔ ھرا ڪہ احوال نادود
آتيان برخلاف ۽۔

احوال وشرف داري

احوال ڪنگ و احوال تنگ بلوچ راج انا ضروري آدود آتيان اسه دود اسے، دا
ضروري آدود نا اھميت ۽ دامل آن ھم جوان خلنگ ڪينہ ڪہ ساڻگ و برام آتا موقع غا مارنا
ڪنڌ آن بروڪ آجن (نرينه غاتے) ۽ ھم مسر خواجہ نا بندغ آڪ ھم احوال ڪيرہ، حالانڪہ
ھڙتوم آڪنڌ آن مخلوق ۽ معلوم ۽ ڪہ اينونا دا جن انت اسے ڪن بسن۔۔؟ وا ھم احوال تنگ و
احوال ڪنگ نادود تينا جا ڪہ غا بر جا و الھي ۽ بنگ نامسخت آن معلوم دار منگ نا سوب آن
ھڙتوم آڪنڌ آن احوال آڪ بھاز ڳوٺ ميرہ، بادشاہ نا ڪنڌ آن جن انا ڪماش تينا ڳوٺ

انگا احوال ٹی پانک کہ ”نن بادشاہ سلامت ناشادی نارِ دات نما خرمٹ ٹی حاضر مٹس پین
بنہ نُن خیر۔۔“

اندان مسر ناکنڈ آن ہنکین خواجہ یا پین کماش اس تینا حوال ٹی پانک کہ ”ننا نما
انتظار ٹی اسن نے رب روشنائی کرے پین بنہ نُن خیر۔۔“

دا احوال کنگ نامعل بیرہ ماتن ناکونٹ آمنگ کپک، ولے سرڈنٹس برے پانک کہ ”اور
پھر خاندان کا ضعیف العمر دوست تعزیت کے لیے آنے والے کا احوال پوچھتا ہے اور سفید
ریش کہتا ہے ”آپ لوگوں کی اجازت سے“ کہہ کہ یوں احوال دیتا ہے ”خدا کی کرم اور
ایمان کی سلامتی اور آپ لوگوں کی سلامتی کے لیے ہم دعا گوہ ہیں۔ یہ غم ناک خبر ہم لوگوں
نے سنی اور ہم اپنی عزت دار دوست کے فاتحہ کے لیے دوڑتے چلے آئے اسکے علاوہ کوئی اور
احوال نہیں اور سب ٹھیک ہے“ (برے، 1980ء، 222)

ماتمی آکونٹ آبروک آعز رخوای کروک آتے کونٹ خواجہ بھو وخت اس احوال
کپک، اودا خاطران کہ عز رخوای کن کہی سد آبند غاتے اسہ وکت ائی احوال کنگ وافتا
احوال ۽ ہلنگ بھو صورت اسے ٹی ممکن اف، عز رخوای یعنی فاتحہ خوانی آن پد کونٹ خواجہ
بروک آعز رخوای والاتے بیرہ شرف او عزت متنگ کن دا پانک کہ ”لشکر ماندہ مفیرے“
اوکان گڈ ایماندار ناباروٹ تینا تینا فسوز آتاد رشنائی ۽ کیرہ۔

براہوئی زبان اٹ احوال نامونہ

بابودرخان و مہمان اسہ ایلوے احوال کنگ یا احوال متنگ۔

بابودرخان۔! نی بڑ مسوٹس، زیزاد پڑ خیر ٹی ۽ علاقہ غا خیر مسونے، آلم، پار، تمن۔۔۔

مہمان۔! الحمد للہ نالکھ توروے نماڈاک مسونو۔ کل بڑھ خیرا ٹی مسون۔۔۔

بابودرخان۔! جوان جوان۔۔۔ دیر گنیسہ، ہاہا۔۔۔

مہمان۔۔! اللہ اُمیت ء کا ٹم نا ڈراخی ء ، احوال آک مرسا ہنا نو ، پڑدہ انا دیک گدرینک
انگ اٹی ء نن ہمو جوہان علاقہ اٹ ، استخو نا بے برساتی ناسوب آن بیرہ منہ ہیٹ تینا پال
خواری کن اڑسان ایلو تیوی مال ء نوک آن مُست شو آن تون جُند کرسا تنک آن ایپار بی بی
نانی ء گدر ریفین ، گولویک پارہ کہ استخو کچھی ہم دُن سفتی وسم متہ نے ، واہم سہدار تا گزران دا
جاگہ غان جوان مرو۔ ای گڑادر و آن تینا نیام تائی کو مارگل بیگ نابرام نابابت اٹ بچار
کن خلق آرادہ مسونٹ ، استو آن موگی چرائی میر شہباز خان نامہمان مسوٹ ، میر شہباز جوڑ خیر
اٹی اس اوپین کن تون چچر انا احوال کتو کہ ، او کنے تینا احوال اٹی داپارے کہ دروحاجی دل
مراد وٹکری خدا بشخ آستا مرغن خونی جیڑہ ء ایسر کنگ کن ای ، ٹکری صاحب داد ، میرا وتمان
خان ، مولئی نور محمد وپین منہ بندغ حاجی دل مراد آستا خلق آ اوڑا میڑ ہنان ، کہ داخونی آجیڑہ
آخونت کن ختم مرے ، انتے کہ داجنگ اٹی چندی ورناک سُم تا گواچی مسونو ، حاجی دل مراد
میڑ کپاری ء شرف ترسا خیر انا چنک آتا بوزا کرے۔

بابو درخان۔۔! ہاں شکر مس بھاز ہے نائے داخونی آجیڑہ برجا اس۔

مہمان۔۔! گڑا ای استو آن ہموڑے میر شہباز خان تون سخت آن مجلسی مسوٹ، شہب انا اللہنا فرضء ادا کرین پیالہ اس چاء انا ہلکُن اوڑان موکل کر سا بسوسن وسی آ نم تون حالی احوال پین بنتنُ خیر۔۔۔

بابو درخان۔۔! خُدا خیر کے گلِ آخر کے

مہمان۔۔۔! نم توں انت احوال اسے ناڈس ۛ۔۔۔؟

بابو در خان۔۔! بزرگی ۽ اللہ نا، نما کا ٹم نا در انخی ۽ نن تون پچھرا نا حال احوال اف، مُست نا

احوال آک مرسا ہناو، پین بد بیکاری خدا پیش کتہ نے، نن تینا اندازی داری ٹی مشغول، ای ہم دانگ اینگ سُر تہ ٹ، انداڑے جاگہ غا۔ ناہیت آن بارداڑے ہم پپر برسات نا سخت آن کاختی مسونے، ایستو بے برساتی ناسوب آن خولم تون اوارزرت ہم جوان بود کتو، ہموایمون نابنداٹ ٹکراس پالیز ناہم دسیٹ اوہم پھل اٹی ہشنگا۔ واہم اللہ نامہروانی ء کہ سال اسے ناغلہ دُوبس۔ ای منہ وخت اناے موموم اسے نارغ آن چچ بوش مروئی افٹ، ڈغار نا سارسمبال ء ماریکوتا دوٹی تسونٹ۔ ملخند وطیب میاں خان کن کلہو کریت کہ برے موموم کن کنے داغ اس ایٹے، گڑا طیب دروسہب انا بس کنے داغ اس تس، داسکان داغ پوسکنے واہم لٹ بند کرساتینا چڑ و اسے کن کاوہ، اول آتو موموم نارغ کنے بھاز عذاب کرسس۔ میاں طیب ہم پچڑا نا حوال کتو، اوقا آلم اینو پگہ رنگی توک نا بوز اٹی ء، اومنہ وخت ء مریض اسے آسندھ ناکنڈ آہناسس، باسنی ناسوب آن اوڑے بھاز جال کنگ کتو۔ نن نداڑے تولوک نماگت اٹی ہم اللو نہ، نمے رب روشنائی کرے پین بنتہ نن خیر۔۔۔

خدا خیر کے۔۔۔

مہمان۔۔۔! جوان بڑھ مسوز پین خیر خیریت۔۔۔

بابودرخان۔۔۔ الحمد للہ۔

حاجی عبدالطیف بنگلوی تینا انشائیہ ”پین احوال خیرے“ ٹی براہوئی احوال نا دروشم، ساخت، سوگوی اورسم اس سرپندمریک او تینا احوال ء توشٹہ کرسا براہوئی صحافتی مڈی نا بنش جوڑ کرینے۔ ہنداوڑاٹ ”توئی توار مستونگ“ نا داریہ نا پین (کاٹم نادراخی) ء، ادارہ ٹی ”بلوچستان سیوت خواہک“ نا سرہال تون اوغانستان نا ویلی درشان کرسا ”پین احوال خیرے“ ادارہ ایسرے (اداریہ، دسمبر 2001ء)

پانگ نامطلب دادے کہ ”براہوئی زبان اٹ احوال بطور زبانی صحافت نا نفسیاتی پہلو نا

نوشت صحافت وادب اٹ بر جانتنگ اک۔

احوال تروک یا بلوک آنا نفسیات

بلوچ قوم نا نفسیات او نامرّ او نا احوال ٹی ہم صاف ظاہر نظر بریک، احوال تروک آ
اگہ چوٹ نابند آن (سرجم) احوال ایتک، تو احوال بلوک آ ہم او نا احوال نامرغنی نا جاج ۽
ہلسہ تینا احوال ہم سرجمی اٹ متنگ نالانخ مریک۔ وخت اس کہ احوال تروک آ نا احوال
گونڈ مریک یا بنوکائے دا احساس مریک کہ امبل تینا احوال ۽ اسل گونڈ کرے تو او ہم تینا
مرّانا سوب آن تینا احوال ۽ گونڈ کیک۔ گرّاس اندنو ہم احوال متنگ نا وڑ وڈول آک
راج اٹی ساڑی او کہ او فک حال احوال کنگ یا متنگ نا چا گرد آن بسٹ پین او، دکنہ

ڈہ متنگ

ڈہ ہمو خبر پاننگ اک ہرا تم اللہ امان ایتے جاگہ اس بھاز بھلو آفت یعنی زمی جم،
سیلاپ یا اندنو دیر یا خاخراس کہ کہی انسانی جان آتے مرگ یا گواچی کرینے، یا راج اٹی
اسہ قبیلہ اس ایلو قبیلہ تون جنگ کر سا منہ بندغ ٹھپی یا بیران مسونو، ہمو وخت اڑتو ما قبیلہ غاک
تینا تینا برادری ۽ پین نیام انا بندغ آتا زریعہ اٹ ڈہ متنگ اک یعنی او فتنے خبر کیرہ کہ زن
فلانا خوم تون دا جیڑہ ۽ مسونے، نمایا سیال خوم ناداد انسخان آک مسونو نم ہم تینا خیال
پام یا تیاری ٹی مریرے۔ تاکہ ہڑتو ما خوم آک تینا پام وسیونج ٹی مریرے۔ ڈہ متنگ نا گل
آن بھلا فاندہ دامنگ کیک کہ ہڑتو ما خوم یا قبیلہ داکان مست اسہ ایلو ۽ ولدا انسخان اسے نا
گواچی کیر او کان مہالو نیام نا خیر خواہک انسخان تروک آخوم ناکنڈ آن انسخان ہر فوک آخوم ۽
میڑمر کہ کیر، تاکہ دا جنگ جیڑہ مون مستی لٹ کٹائی یا قتل کوش نا گواچی مف۔

مثال:- ڈہ بس رسیگا کہ خشکا وہ ناڈ غارتازی آ بھلو جنگ اس مسونے او جنگ
اٹی میر بلوچ خان نابندغ آک زیات ٹھپی مسونو۔

ہوکا کنگ

ہوکا ناخبر بھاز مرانا خبر اس مریک، ہراڑے نئے احوال اس سرمرے نئے احوال
اس کائے، ہرا کہ مخلوق ۽ شک اٹی اختہ کے یعنی ہمو خبر کہ اوٹی شک انا گنجائش مرے باخی
سلے، انت دا خبر راست و پک ۽ یا اسہ دروغ اسے ناخبر ۽۔؟ دا ہوکا منہ دے اسکان
راج اٹی بھاز گردش کیک اندن مخلوق ۽ شک ناگواچی کیک، منہ وخت آن پد تصدیق مریک
کانک کہ دا ہوکا ناخبر پک نس یا دروغ۔

مثال :- مستونگ اٹی اسہ حقیقت نا کہ اسے، ہوکا مس کہ پنی آزمیدار رئیس امان
اللہ آبیڑی نامارا اوغانستان ٹی شہید مسونے، اونا خیرات ہم مس، ولے قدرت الائن نا کہ او
ہمو خیرات نادے تینا اراغا سر مس۔

ہل یا ٹک متنگ

دا خبر کس انا بدنام متنگ ناخبر پانگ اک، اگہ کس اس اندنو گندہ اوکاریم اس کے،
ہراڑان اونا گندہ غا خبر تیوی خلق وراج ٹی ہل مرے، مثال ناوڑاٹ، سیاہ کاری، دُڑی،
جنگ اسے ٹی لغوری نشان ایٹے یا کس انا مون آپرت اس خلے۔
”پکارخان نامار بچار پین تین دوزی ۽ کٹھے، تینا بغل نا ہمسائیہ نادوزی ۽ کرے،
اونا اندا گندہ غا کسب آن اینو تیوی شار اٹی ہل ۽۔

پڑو کنگ

پڑو ہمو خبر اعلان یا اطلاع اکن کاریم اٹ اتنگ اک کہ خاص وڑاٹ سرکار نا کنڈ آ
اسہ حکم نامہ اس جاری کنگ، دُن کہ نرخ نامہ اس جاری کنگ اوڑاٹس مخلوق عمل کنگ نا پڑو،
شارٹی کر فیو نا پڑو، یا موٹر سائیکل آڈبل سواری نا پابندی نا پڑوک و پین پین سر ہال آک

ادارو، داکان بیدس غیر سرکاری ادارہ غاک ہم پڑو جاری کنگ کیرہ ہراوخت غیر سرکاری یا نیم سرکاری ادارہ غاک لس مخلوق کن یا تینا تینا ادارہ نامبرو عہدیدار آتے حکم، خواست اس جاری کیر، داپڑو ء لس اخبار آتے تالان کنگ اک۔ داکان مُست حکومتی کارندہ غاک یا لیویز ناسپاہیک بازارنا بھلا چوک آسلیئرہ لس مخلوق ء تینا کنڈ آ متوجہ کرسا سرکارنا پڑو ء توند آتو اتون مخلوق ء بنفیرہ۔ مثال اکن سرکارنا اسہ پڑواس داوڑا اٹی ء۔

صوبائی محکمہ داخلہ و قبائلی امورنا پڑو

کوئٹہ (خ۔ن) صوبائی محکمہ داخلہ و قبائلی امورنا پڑو نارِ دات 25 جولائی 2018ء آ لس گچین کاری تا سوب آن امن و ایمنی ء تونگ کن دفعہ 144 نارِ دات مچ آ صوبہ ٹی خا کر اسہلہ پرننگ و او فتنے تون اوار چرینگ انگ، ہوائی سُم کاری و کرکیر وڑا نا دھما کہ خیز مواد نا کاریم اٹ انگ آ 6 جولائی 2018ء آن 24 دے اکن پابندی خدنگانے۔ (تلار، 7 جولائی 2018ء، 3)

کھٹیا

ایونا دا توند آ دورا ٹی ہم احوال کنگ و احوال تنگ نا اہمیت تینا جاگہ برجا نظر بریک، لیکن ملٹی نیشن علاقہ غاتے ٹی جاگہ جاگہ احوال نا اہمیت نزور خنگ اک و اہم مجموعی وڑاٹ احوال نا دود مدام تینا اصلی آ درو شم تون راج اٹی خندی خنگ اک، ہر علاقہ غاتے ٹی احوال نا اہمیت نزور ء یا اسل اف یقین اٹ بلوچ مخلوق تینا راج آن کشکینگا سہ ایلو بھلا بھلا ملٹی نیشن شار تے بھاز بھلو وخت اسے نائے پین راج اسے نا اسے آن بچ جوڑ مسونو، اندا وجہ ء کہ او فک تینا رسم و دود آتے اُست درسا احوال نا اہمیت آن نا بلدا و۔ اگہ دادور ٹی کس احوال آن نا بلد ء یا احوال ء اہمیت تنگ نا کوشش ء کپک تو او تینا جان خلاسی کن احوال تروک آ ء بیرہ داپانک کہ ”ماندہ مفیس۔۔“ بغیر اس غزرخوا ہی نا کونٹ آن ایلو

مہمان جاگہ غا اسہ ایلوئے ”ماند مفس“، پانگ میار گوندنگ۔ بلوچ راج اٹی حال و احوال
کنگ یا تینگ نا اسہ جتا و وڑ ڈول اسے نا گرج ۽ کیک، ہرا کہ بوز کوسر ہال آتے ٹی احوال
کنگ و تینگ ناٹینکلنیک Tachnic بیان کننگانے۔

کتاب آک

احمد، کمال الدین (2015ء) صحافت وادی بولان میں۔ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ
برے، ڈینس (1980ء) براہوئی رسم و رواج۔ گوشہ ادب کوئٹہ
بنگلزئی، حاجی عبداللطیف (جنوری تا جون 2000ء) سہا ہی دے ٹک کوئٹہ۔ براہوئی ادبی
سوسائٹی کوئٹہ
بیدار، عبدالقیوم (2014ء) براہوئی نسائی ادب کا تحقیقی و تنقیدی مطالعہ۔ براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ)
کوئٹہ

تلار، ہر دے ٹی نوشکے (7 جولائی 2018ء) ادارہ ہر دے ٹی تلار، نوشکے
توار، توئی مستونگ (دسمبر 2001ء) ادارہ توار، مستونگ
جازی، ڈاکٹر مسکین علی (2007ء) ادارہ نیو لیبی۔ سنگ میل پبلی کیشنز، لاہور
حسن خان، ٹکری (10 بجہ سہب انا۔ 2 اپریل 2016ء) ہیٹ وگپ، شیرناپ، مستونگ۔
شیدا، شاہ بیگ (5 بجہ 4 جولائی، 2016ء) ہیٹ وگپ۔ سراوان لائبریری، مستونگ
عزیز آبادی، حمید (30 نومبر۔ 06 دسمبر 2013ء) ہفتہ تلار کوئٹہ
قادر، سی اے (1972ء) اخلاقیات۔ مجلس ترقی ادب لاہور
محمد رمضان، ملک (دوسرا ایڈیشن 2013ء) ثقافت و ادب وادی بولان میں۔ نظامت
ثقافت حکومت بلوچستان

ناصر، حسن (2014ء) منزل نارنداٹ۔ مہر در انسٹی ٹیوٹ آر ریسرچ اینڈ پبلی کیشن، کوئٹہ